

NACIONĀLAIS
ATTĪSTĪBAS
PLĀNS 2020

EIROPAS SAVIENĪBA

Eiropas Sociālais
fonds

IEGULDĪJUMS TAVĀ NĀKOTNĒ

Eiropas Sociālā fonda projekts Nr. 7.1.2.2./16/I/001 „Darba tirgus prognozēšanas sistēmas pilnveide”

DARBA TIRGUS APSTEIDZOŠO PĀRKĀRTOJUMU SISTĒMAS IZVEIDES IESPĒJAS UN VIDĒJA UN ILGTERMIŅA DARBA TIRGUS PROGNOŽU SASAISTE AR RĪCĪBPOLITIKU

Pētījuma kopsavilkums

2019

Pētījuma „Darba tirgus apsteidzošo pārkārtojumu sistēmas izveides iespējas un vidēja un ilgtermiņa darba tirgus prognožu sasaiste ar rīcībpolitiku” gala ziņojuma kopsavilkums

Kopsavilkums veidots, apkopojot Pētījuma gala ziņojumā sniegto informāciju par **Darba tirgus apsteidzošo pārkārtojumu sistēmas (turpmāk – DTAPS)** pašreizējo situāciju un nepieciešamajiem uzlabojumiem, kā arī izstrādātās **rekomendācijas saīsinātā formā**.

Lai gan Latvijā kopumā vērojama ekonomiskā izaugsme, darba tirgū ir nevienmērīga attīstība un nesamērība – darba tirgus piedāvājums un pieprasījums nav līdzsvarots. Nākotnē šī attiecība varētu būt vēl neatbilstošāka, jo palielināsies iedzīvotāju novecošanās ietekme, kā arī parādīsies pieprasījums pēc prasmēm, par kurām šobrīd vēl nezinām.

Lai sagatavotos pārmaiņām darba tirgū un nākotnē līdzsvarotu piedāvājumu un pieprasījumu, jāpilnveido sadarbības sistēmas organizatoriskais ietvars un iesaistīto pušu sadarbības modelis, jāpārskata izglītības piedāvājums un tā atbilstība darba tirgus tendencēm, jāveicina uzņēmēju un nozaru pārstāvju iesaiste darba tirgus prognozēšanā un pārkārtojumu īstenošanā.

DTAPS ir koordinēta, uz vienotu mērķi vērsta sadarbības sistēma, kuras ietvaros organizēti un sistemātiski tiek veikti pasākumi, kas ļauj savlaicīgi prognozēt iespējamās izmaiņas darba tirgū nākotnē, kā arī tām pielāgoties.

Efektīva DTAPS nodrošina savlaicīgu iespēju izmantošanu un draudu mazināšanu.

DTAPS ietver darba tirgus prognožu izstrādi – nosakot, kāds darba tirgus varētu izskatīties nākotnē, kā arī paredz tādu lēmumu pieņemšanu, kas savlaicīgi palīdz izmainīt nevēlamu situāciju. Sistēma ietver īstermiņa, vidēja termiņa un ilgtermiņa darba tirgus prognozes, darba tirgus analīzi un pētniecību un organizatorisko sadarbības modeli starp organizācijām, kas iesaistītas starpnozaru nodarbinātības rīcībpolitikas veidošanā un īstenošanā, kā arī to tīklu.

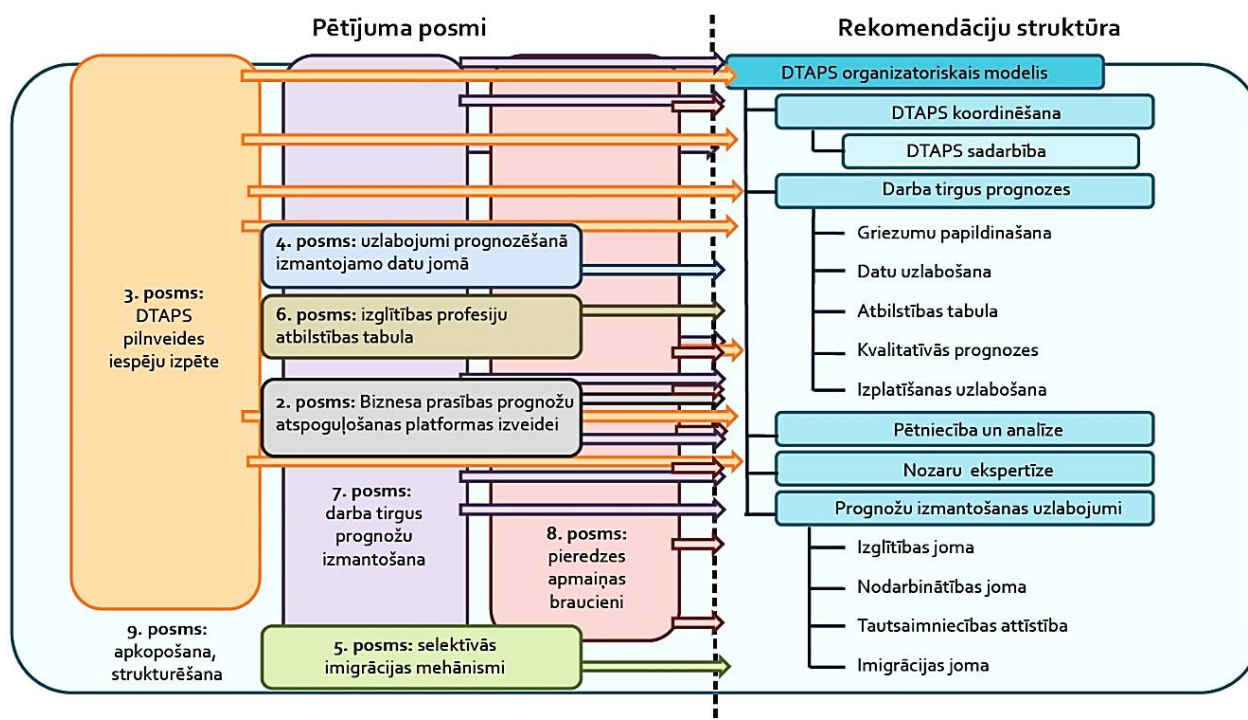
Pētījuma mērķis ir **apzināt un pilnveidot esošo DTAPS, lai nodrošinātu savlaicīgāku un saskaņotāku valsts institūciju un nevalstisko organizāciju sadarbību darba tirgus pārmaiņu paredzēšanā un nepieciešamo pārkārtojumu ieviešanā**, tostarp – paplašināt vidēja un ilgtermiņa darba tirgus prognožu izmantošanu rīcībpolitikas veidošanā.

Pētījumu pēc Ekonomikas ministrijas pasūtījuma veica SIA “AC Konsultācijas” un tā izstrāde norisinājās desmit posmos no 2017. gada marta līdz 2019. gada 30. aprīlim.

Pētījuma posmu ietvaros pētīta esošā situācija DTAPS jomā, ārvalstu pieredze, kā arī dažādu DTAPS aspektu pilnveides iespējas Latvijā. Pētījuma **gala nodevumā** apkopota visos Pētījuma posmos iegūtā informācija, to strukturējot atbilstoši rekomendāciju jomām (posmu un rekomendāciju saistība raksturota 1. attēlā)¹.

¹ Attēlā redzama 2.-9. posma aktivitāšu un rekomendāciju saistība, jo Pētījuma 1. posmā (Pētījuma plāns un laika grafiks) un 10. posmā (Pētījuma noslēguma seminārs) jaunas rekomendācijas netika izstrādātas

1.att. Pētījuma posmu un rekomendāciju saistība²

Gala ziņojumā uzsvērtas DTAPS pilnveides iespējas – izstrādātais DTAPS organizatoriskais modelis un ar to saistītās rekomendācijas DTAPS un tās elementu pilnveidei.

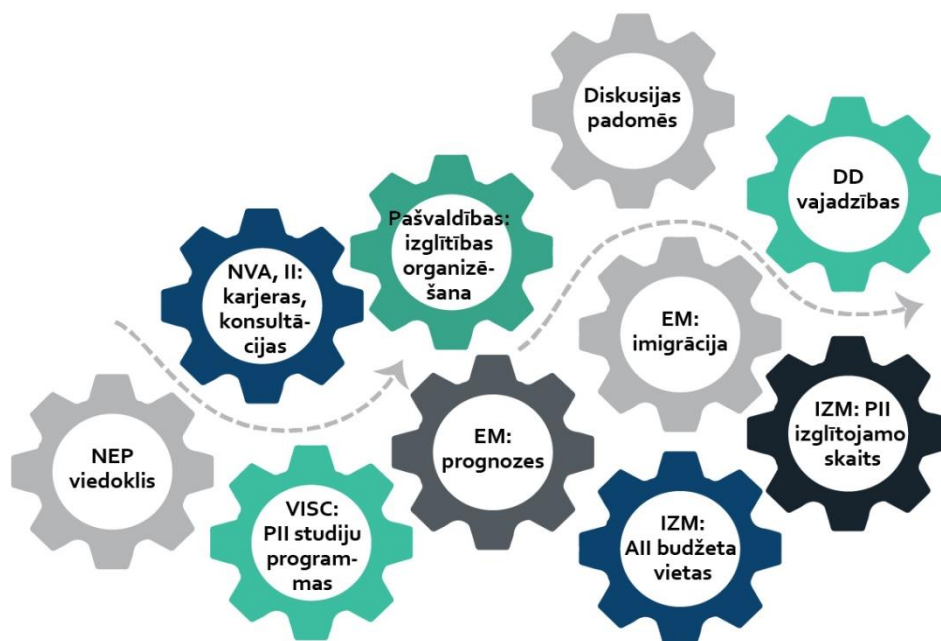
Pašreiz DTAPS funkcijas Latvijā veic dažādas institūcijas, kam ir noteiktas lomas darba tirgus rīcībpolitikas veidošanā. Izveidotas arī atsevišķas institūciju sadarbības platformas, kurās notiek diskusijas par ar darba tirgu saistītām tēmām.

Neraugoties uz to, ka ir izveidotas platformas – sadarbības mehānismi, kas dod iespēju iesaistītajām pusēm savā starpā saskaņot pieņemamos lēmumus, sadarbības un informācijas aprites process kopumā nav sistemātisks, sakārtots un koordinēts. Netiek koordinēta tieši ar DTAPS saistīto jautājumu saskaņošana starp iesaistītajām pusēm un nav platformu, kurās tiktu veikta pietiekama darba tirgus analīze un pētniecība. Nepastāv vienotas vadlīnijas, kas noteiktu katras institūcijas funkcijas un saskaņotu sadarbības mērķus, lai darba tirgus apsteidzošie pārkārtojumi tiktu ieviesti saskaņoti un savlaicīgi.

Galvenie pastāvošie DTAPS elementi uzskaitīti 2. attēlā.

² SIA „AC Konsultācijas”

2. att. Galvenie esošie DTAPS elementi³

Apzīmējumi: DD – darba devēji, NVA – Nodarbinātības valsts aģentūra, II – izglītības iestādes, EM – Ekonomikas ministrija, NEP – nozaru ekspertu padomes, VISC – Valsts izglītības satura centrs, IZM – izglītības un zinātnes ministrija, PII – profesionālās izglītības iestādes

DTAPS vērojamas vairākas pamatproblēmas:

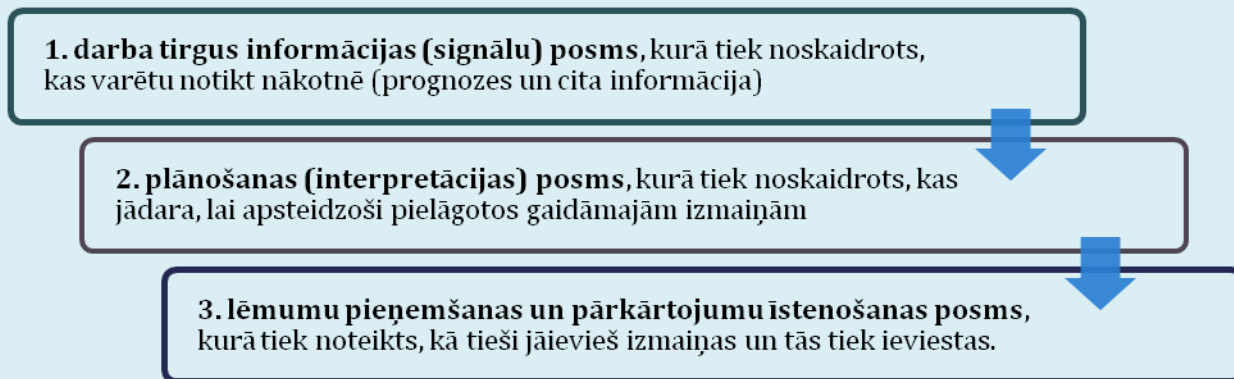
- **sistēmas sadrumstalotība:** ar darba tirgus jautājumiem nodarbojas dažādas institūcijas un vismaz astoņas padomes; lēmumu pieņemšanas, pasākumu ieviešanas process ir slikti pārredzams;
- **nepietiekama analītiskā kapacitāte:** iesaistītajām pusēm trūkst kapacitātes (zināšanu un prasmju, laika resursu), lai analizētu Ekonomikas ministrijas (turpmāk – EM) vidēja un ilgtermiņa darba tirgus prognožu kvantitatīvos datus, validētu un interpretētu prognozes, pielāgotu informāciju atbilstoši reālajām vajadzībām;
- **lēna iesaistīto pušu reakcija:** ar nākotnes darba tirgu saistītu lēmumu pieņemšanas process nereti ir smagnējs un lēns;
- **informētības trūkums:** darba tirgus informācijas, tostarp prognožu, lietotājiem trūkst vienotas izpratnes par EM vidēja un ilgtermiņa darba tirgus prognozēm, to interpretēšanu un izmantošanu.

Galvenie Latvijā veicamie DTAPS uzlabojumi ir: institucionālās sadarbības stiprināšana, EM izstrādāto prognožu pilnveide, kā arī izglītības satura pielāgošana darbu tirgus pieprasījumam. Arī darba devēji atzīst, ka trūkst atbilstoši izglītota darbaspēka. Tas saistīts ar vispārēju pamatprasmju trūkumu un zinātnes, tehnoloģiju, inženierzinātņu un matemātikas (turpmāk – STEM) prasmju nepietiekamu attīstību. Tāpēc izglītības piedāvājums jāveido elastīgs, atvieglojot pārkvalificēšanos un veidojot mūsdienu prasībām atbilstošu izglītības saturu.

³ SIA „AC Konsultācijas”

Lai uzlabotu DTAPS funkcionēšanu, Pētījumā izstrādāts DTAPS organizatoriskais modelis, kas strukturē esošo DTAPS iesaistīto pušu sadarbību. DTAPS organizatoriskajā modelī veicamie uzdevumi dalīti trīs posmos (3. attēls).

3. att. DTAPS posmi⁴

DTAPS ietvaros iesaistīto pušu uzdevumi veicami secīgi – atbilstoši posmiem. Lai efektīvi ieviestu rekomendēto DTAPS organizatorisko modeli, pēc iespējas savlaicīgi jāievieš visi Pētījumā rekomendētie uzlabojumi.

DTAPS organizatoriskais modelis ietver virkni esošo elementu darbības uzlabojumu, kā arī paredz ieviest jaunus DTAPS elementus:

- DTAPS koordinators;
- kvalitatīvo prognožu platformu;
- uzlabotu darba tirgus analīzi un pētniecību;
- uzlabotu nozaru ekspertīzi;
- reģionālu forumu izveidi.

Lai nodrošinātu efektīvu DTAPS funkcionēšanu, rekomendēts ieviest DTAPS koordinators, kas pildītu šādas funkcijas:

- **stratēģiskā** koordinēšana (rekomendēts: Nodarbinātības padome):
 - DTAPS darbības virzienu noteikšana;
 - nepieciešamo izmaiņu noteikšana DTAPS mērķos un prioritārajos jautājumos;
 - pienākumi un to saistību noteikšana;
- **administratīvā** koordinēšana (rekomendēts: Pārresoru koordinācijas centrs (turpmāk – PKC)):
 - diskusiju platformas uzturēšana;
 - komunikācijas un informācijas aprites nodrošināšana;
- **izvērtējošā** koordinēšana (rekomendēts: PKC):
 - DTAPS darbības izvērtēšana;
 - iespējamo uzlabojumu noteikšana.

Lai uzlabotu prognožu griezumam atspoguļošanu, rekomendējams:

- detalizētāk atspoguļot EM vidēja un ilgtermiņa darba tirgus prognozes nozaru griezumā:
 - kopumā: NACE klasifikācijas burtu līmenī;

⁴ SIA „AC Konsultācijas”

- apstrādes rūpniecības nozari – NACE klasifikācijas otrajā līmenī;
- papildus – atbilstoši Nozaru ekspertu padomju (turpmāk – NEP) dalījumam u.c.;
- pievienot reģionālo griezumumu (iespējams, ar kvalitatīvām pētījumu metodēm);
- pievienot prasmju griezumumu (kvalitatīvās pētījumu metodes);
- detalizēt profesiju griezumumu līdz Profesiju klasifikatora četru zīmju līmenim;
- papildus veikt regulāru dzimumu līdztiesības monitoringu.

Vidēja un ilgtermiņa **darba tirgus prognožu datu avotu pilnveidei** rekomendējams:

- uzlabot Darbaspēka apsekojuma (turpmāk – DA) kvalitāti (aizstāt mājsaimniecību izlasi ar personu izlasi, uzlabot svaru kalibrēšanu, uzlabot atbildētību);
- regulāri novērtēt DA datu precizitāti;
- uzlabot Valsts ieņēmumu dienesta (turpmāk – VID) un Nodarbinātības valsts aģentūras (turpmāk – NVA) datus (mikrouzņēmumi un uzņēmuma līgumi, datu pieejamība);
- integrēt prognožu modeli VID datus (nodarbinātie – nozare, profesija, vecums) un NVA datus (bezdarbnieki – profesija, vecums).

Prognožu tiešsaistes atspoguļošanas platformas izveidei jāparedz:

- sistēma ar divām sadaļām: publiskā (pieejama ikvienam) un administrēšanas (ierobežota piekļuve);
- sistēma ar šādām funkcionālajām daļām:
 - metodoloģija (ar rekomendācijām prognožu izmantošanai);
 - ziņojums;
 - prognožu dati (interaktīvi – nozare; profesiju grupa vai apakšgrupa; izglītības pakāpe vai izglītības tematiskās grupas ar jomām);
 - profesiju meklētājs;
- iespēja nākotnē veikt papildinājumus (papildu griezumumiem).

EM vidēja un ilgtermiņa darba tirgus **prognožu atspoguļošanas un izplatīšanas uzlabošanai** rekomendējams:

- papildus ziņojumam veidot arī kopsavilkumu – īsumā galvenās prognozes ar grafikiem;
- pilnveidot ziņojumu:
 - tabulām – rādītāja nosaukums, skaidrojums;
 - uztveramāks metodoloģijas apraksts;
 - rezultāti – arī TOP secībā;
 - vēsturiskie dati kopējās tabulās;
 - uzlabota informācijas uztveramība, ar krāsām atdalot dažādas sadaļas;
- informācijas izplatīšana plašākām sabiedrības grupām (jāvienojas iesaistītajiem un DTAPS koordinātoram).

Lai pilnveidotu **informācijas apriti DTAPS ietvaros**, rekomendējams:

- DTAPS uzturēt kā nacionāla līmeņa tīklu – sadarbības sistēmu (lai dalītos informācijā un meklētu risinājumus);
- DTAPS administratīvajam koordinātoram uzraudzīt informācijas apriti un veicināt papildu mērķa grupu sasniegšanu, nosakot:
 - kuras iesaistītās puses nodod informāciju konkrētām mērķa grupām;
 - ka tiek nodrošināta informācijas izplatīšana viegli uztveramā valodā;
 - kādi ir informācijas izplatīšanas veidi un termiņi.

Tā kā iesaistītajām pusēm ir nepieciešama **kvalitatīva rakstura vidēja un ilgtermiņa darba tirgus prognožu izstrāde**, jāveic šādi uzdevumi:

- EM uzraudzībā jāizveido Kvalitatīvo prognožu platforma (dažādas izpildes iespējas – piemēram, iepērkot kvalitatīva rakstura prognožu izstrādi kā ārpalpojumu);
- kvalitatīvo prognožu platformā jāpielieto Nākotnes scenāriju metode reizi divos gados;
- jānodrošina algots koordinators un vadošie pētnieki;
- jānodrošina algoti eksperti (ekspertu panelis), kam piemīt nepieciešamās kompetences.

Lai uzlabotu **analītisko un pētniecisko kapacitāti**, rekomendējams:

- vidēja termiņa analītiskās vajadzības risināt, izveidojot DTAPS valsts pētījumu programmu;
- ikdienas vajadzībām veidot/stiprināt analītiskos dienestus un analītisko kapacitāti ministrijās;
- ilgtermiņā – plānot vienota nodarbinātības pētījumu institūta izveidi.

Lai stiprinātu **nozaru ekspertīzi**, nepieciešams:

- uzlabot prognožu izmantošanu NEP:
 - ekspertu atlase;
 - apmācības;
 - analītiski pamatotu nozaru nākotnes vajadzību izklāsts;
- saglabāt pastāvīgu vienotu visu NEP koordinatoru (Latvijas darba devēju konfederāciju (LDDK)):
 - ekspertu un katra NEP koordinatora piesaiste un atlase;
 - visu NEP koordinatoru apmācības;
 - visu NEP sadarbība, darbības vienotība;
 - NEP analītiskās kapacitātes attīstība;
- NEP finansējuma sadalījums atbilstoši funkciju izpildei;
- nodrošināt pastāvīgu NEP finansējumu.

Lai uzlabotu prognožu **izmantošanu profesionālās izglītības jomā**, rekomendējams:

- stiprināt izglītības iestāžu prognožu interpretēšanas kapacitāti:
 - cilvēkresursi
 - informētība;
 - apmācība;
 - metodisks atbalsts;
- stiprināt NEP kapacitāti:
 - ilgtermiņā noteikt jaunu NEP uzdevumu – izstrādāt nozaru nākotnes darba tirgus scenārijus;
- stiprināt Izglītības un zinātnes ministrijas (turpmāk – IZM) analītisko kapacitāti;
- izveidot reģionālos forumus.

Lai uzlabotu prognožu **izmantošanu augstākās izglītības jomā**, rekomendējams:

- nodrošināt augstākās izglītības finansējuma elastību atbilstoši EM vidēja un ilgtermiņa darba tirgus prognozēm;
- meklēt un ieviest papildu risinājumus, lai augstākās izglītības piedāvājumu un tā izmantošanu tuvinātu nākotnes darba tirgus vajadzībām;
- pilnveidot IZM un Augstākās izglītības padomes (AIP) sadarbību (jāpārskata sadarbības kārtība, jāvienojas par abām pusēm pieņemamiem risinājumiem);
- IZM – regulāri izvērtēt budžeta vietu pārdales rezultātus, ietekmi.

Savlaicīgākiem **pārkārtojumiem pieaugušo izglītības jomā** nepieciešams:

- stiprināt izglītības iestāžu kapacitāti, informētību (apmācības, laiks u.c.);
- IZM motivēt izglītības iestādes, nodrošinot tīklošanās pasākumus (izglītības iestādes, darba devēji u.c.), pieredzes apmaiņas pasākumus un novērtējot labās prakses piemērus (tostarp – finansiāli);
- IZM, sadarbībā ar izglītības iestādēm, apzināt galvenos šķēršļus, kas kavē tās pakļautībā esošo profesionālo izglītības iestāžu aktīvāku iesaisti pieaugušo izglītībā un nepieciešamības gadījumā veikt izmaiņas normatīvajā regulējumā, tos novēršot.

Tā kā viena no iesaistīto pušu vajadzībām izglītības un nodarbinātības jomu uzlabošanai ir **reģionāls prognožu griezum**s un interpretācija, rekomendējams:

- **ievieš Reģionālos forumus** – platformu teritorijas attīstības plānošanas un izglītības attīstības plānošanas kapacitātes stiprināšanai un signālu interpretācijai, kur plānošanas reģionu līmenī satiekas ieinteresētās puses un interpretē prognozes;
- organizēt Reģionālos forumus kā profesionāli moderētu darba semināru ciklus;
- nodrošināt Reģionālo forumu koordinatoru (rekomendēts rekomendēts: koordinatora funkcijas uzņemties Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijai (VARAM));
- iesaistīt interesentus (pašvaldības, darba devēji, izglītības iestādes, konventi u.c.);
- īstermiņā organizēt diskusijas, ilgtermiņā – veidot ziņojumus ar izglītības vajadzībām reģionā.

Lai uzlabotu prognožu izmantošanu **nodarbinātības jomā**, rekomendējams:

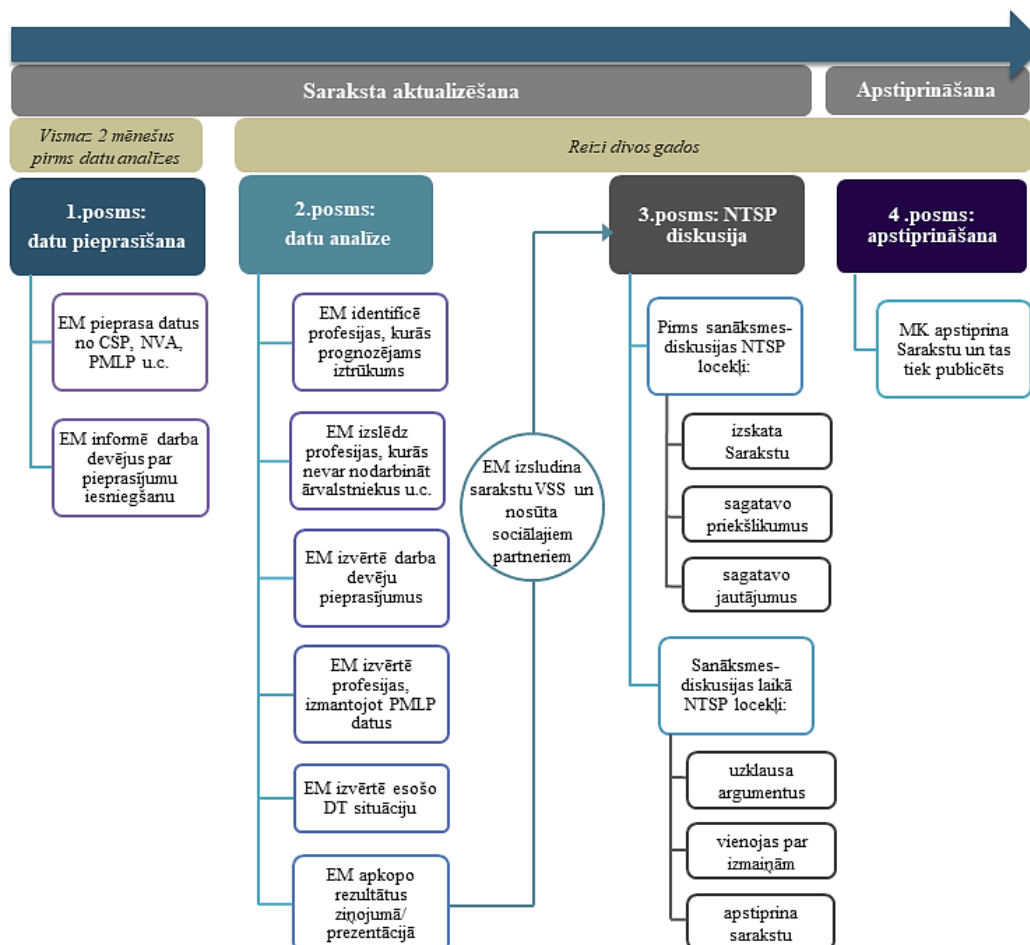
- nodrošināt dažādu iesaistīto pušu (karjeras konsultantu, bērnu, jauniešu, skolotāju, vecāku un sabiedrības kopumā) informētību par EM vidēja un ilgtermiņa darba tirgus:
 - prognozēm un to būtību;
 - prognožu interpretēšanu;
 - prognožu izmantošanu (kā pieņemt lēmumu, kad izpētītas prognozes? kādas ir iespējamās alternatīvas?);
- NVA sadarboties ar EM, IZM, izglītības iestādēm u.c., nodrošinot karjeras konsultantu apmācības;
- nodrošināt papildu laika resursus izglītības un NVA karjeras konsultantiem, lai veiktu darba tirgus prognožu interpretāciju.

Tautsaimniecības attīstībai rekomendējams:

- saskaņot dažādas rīcībpolitikas, paplašinot darba tirgus prognožu izmantošanas loku;
- paplašināt EM sadarbību ar darba devējiem, iesaistoties neformālās DTAPS diskusijās, kurās apspriežamas ne tikai problēmas, bet arī dažādi iespējamie risinājumi;
- nodrošināt inovāciju attīstības rīcībpolitikas ciešu sasaisti ar nākotnes darba tirgu.

Selektīvas imigrācijas mehānismu ieviešanai rekomendējams ievieš Pētījumā ieteikto modeli.

4. att. Saraksta ar profesijām/specialitātēm, kam piešķirami imigrācijas atvieglojumi, izstrādes modelis⁵

Lai EM vidēja un ilgtermiņa darba tirgus prognozes tiktu izmantotas efektīvāk, kopumā:

- jāturpina un jāpaplašina diskusijas par nākotnes darba tirgu un prasmju pieprasījuma izmaiņām;
- jānodrošina ne tikai rīcībpolitiku veidotāju, bet arī iedzīvotāju informētība, izglītība;
- jāveicina darba tirgus prognožu izmantošana lēmumu pieņemšanā nozaru līmenī.⁶

Lai nodrošinātu rīcībpolitiku atbilstību vidēja un ilgtermiņa darba tirgus prognožu rezultātiem, būtiski ir stiprināt iesaistīto pušu kapacitāti prognožu interpretēšanā.

Tāpēc rekomendējams izmantot vairākus risinājumus:

- lietot Pētījuma posma ietvaros izstrādātās Vadlīnijas vidēja un ilgtermiņa darba tirgus prognožu izmantošanai⁷;
- veidot un organizēt apmācības prognožu izmantošanā gan karjeras konsultantiem, gan citām ieinteresētajām pusēm;

⁵ SIA „AC Konsultācijas”

⁶ http://skillspanorama.cedefop.europa.eu/en/analytical_highlights/skills-anticipation-latvia#_use_of_skills_anticipation_in_policy

⁷ Pieejamas: https://www.em.gov.lv/files/attachments/2019-02-13_18_30_51_Vadlinijas_12.02.2019.pdf

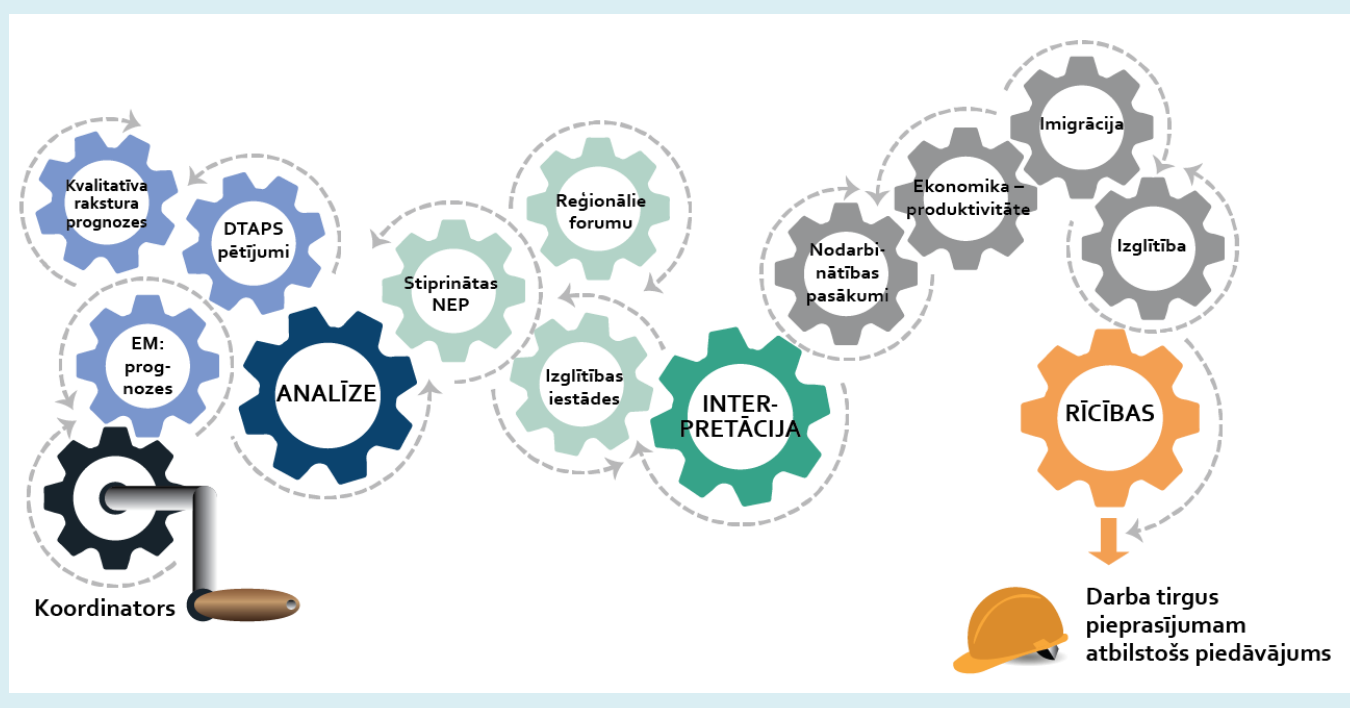
- atvēlēt nepieciešamos laika resursus prognožu interpretēšanai (rezultātu atlasei, citu avotu analīzei).

Lai nodrošinātu prognožu lietotāju apmācības, iesaistītajām pusēm (EM, IZM, Labklājības ministrijai (turpmāk – LM), NVA), sadarbībā ar DTAPS koordinātoru (administratīvā funkcija), jānosaka:

- apmācību mērķi, mērķa grupas un termiņi;
- apmācību forma (piemēram, apmācot NVA un izglītības iestāžu konsultantus kopā – pieredzes apmaiņas nolūkos) un iespējamā sadarbība to organizēšanā;
- apmācību nodrošināšanas veidi;
- interesentu sasniegšanas un motivēšanas iespējas.
- karjeras konsultantu apmācību organizēšanā un iesaistīto pušu informēšanā ieteicams iesaistīt arī Latvijas Karjeras attīstības atbalsta asociāciju.

Būtiskāko DTAPS darbību efektīva izpilde ilustrēta 5. attēlā.

5. att. Efektīva DTAPS darbību izpilde⁸

Lai sekmīgi pilnveidotu DTAPS, iesaistītajām pusēm jāveic šādas darbības:

- PKC, EM, IZM un LM jāvienojas par DTAPS koordinējošo funkciju izpildi;
- EM, LM un IZM jāvienojas par vienotas Nodarbinātības rīcībpolitikas pamatnostādņu izstrādi;
- EM jānodrošina Kvalitatīvo prognožu platformas ieviešana;
- EM, IZM un LM jāvienojas ar VARAM par Reģionālo forumu ieviešanu;
- EM jāuzlabo vidēja un ilgtermiņa darba tirgus prognožu kvalitāte un atspoguļošana;
- EM, IZM un LM jāizstrādā iekšējās analītiskās kapacitātes plāni un tie jāievieš;
- visām iesaistītajām pusēm sadarbojoties, jāuzlabo prognožu interpretēšanas kapacitāte un informācijas aprites efektivitāte;

⁸ SIA „AC Konsultācijas”

- EM, IZM un LM sadarbībā ar NVA jāizstrādā iesaistīto pušu apmācību plāns prognožu interpretācijā un izmantošanā.